

dr Josip Lepeš

Sportski savez opštine Kanjiža

prof Ida Kabok

opštinska uprava Novi Sad

VRHUNSKI SPORT ILI NASTAVAK ŠKOLOVANJA

1. UVOD

Situacija našeg sporta, posebno u sportski razvijenim sredinama, u kakvu se ubraja AP Vojvodina, karakteriše se, u poslednjoj deceniji, ispoljavanjem simp-toma krize i stagnacije. Dugoročni trendovi razvoja našeg sporta¹ ukazuju na produženo trajanje faze depresije (1985-1995) uzrokovano opštom deregulacijom i izolacijom našeg sporta u godinama sankcija OUN. Izlaz iz takve situacije pretpostavlja razradu individualnih razvojnih strategija svake sportske organizacije kao i njihovu koordinaciju na lokalnom i nacionalnom nivou.

U sistemu društvenog upravljanja sportom, naše sportske organizacije, njihova rukovodstva, nisu bila motivisana da formulišu, evaluiraju i implementiraju realne strategije svog razvoja. Posle 1990. godine ova društvena podrška sportu je naglo prestala, što je većinu upravljačkih subjekata sportskih organizacija dovelo u krizu i dezorijentaciju. Problem upravljanja razvojem postavio se svom težinom pred svaki od tih subjekata. Izbor, evaluacija i implementacija realnih strategija razvoja je polazna tačka razumevanja i rešavanja ovog problema.

Naznačeni problem se konkretizuje u krizi društvenog upravljanja sportskim klubovima. Nema koordinacije i racionalne politike usmeravanja ograničenih sredstava u sistem sportskih organizacija. Svako klupsko rukovodstvo se „snalazi” u okviru kratkoročnih projekata opstanka, održavanja stečene pozicije u sistemima takmičenja, u privlačenju i zadržavanju finansijske podrške sponzora, dok drugi aspekti razvoja ostaju u drugom planu (privlačenje sportskog podmlatka, **saradnja sa školama**, stimulacija sportskih stručnjaka, menadžera i sl.).

Aktuelna istorijska situacija našeg sporta bitno se razlikuje od svih prethodnih. Ne može se očekivati obnavljanje ranije široke državne intervencije u sportu. Koncentracija snaga svih društvenih faktora zainteresovanih za razvoj sporta, pretpostavka je budućih pravaca i dometa tog razvoja.

Poznata nam je praksa da u nekim razvijenim državama sveta, vrhunski sport nalazi veoma čvrst oslonac u visokoškolskim ustanovama. U našem istraživanju mi

¹ Videti: Raić, A. (1995), Životni ciklus sportova i strategije njihovog razvoja, *Godišnjak*, br 7. Fakultet fizičke kulture, Beograd, str. 95-107.

smo pošli u obrnutom smeru: tražili smo odgovor na pitanje, sa koliko uspeha vrhunski sportisti mogu nastaviti svoje obrazovanje na visokoškolskim ustanovama. U kojoj meri vrhunski sportisti dobijaju šansu da u toku svoje sportske karijere usvoje takva znanja koja će im nakon završetka karijere vrhunskog sportiste omogućiti prelazak iz sfere sporta u civilnu sferu bez životnih i socijalnih trauma. Istraživali smo i faktore koji su bitno uticali na njihovo učešće u visokoškolskom obrazovanju, kao i aspiracije za daljim obrazovanjem.

2. MATERIJAL I METODE

Predmet ovog istraživanja predstavlja stanje vrhunskog sporta i položaj vrhunskih sportista u *AP Vojvodini*. Vojvodina kao delokrug istraživanja je uzeta kao društvena zajednica sa istorijskim kontinuitetom društveno-ekonomskog i sportskog razvoja, koji pruža pouzdan oslonac za ekstrapolaciju prošlih razvojnih procesa i za prognoziranje verovatnih budućih razvojnih trendova u sportu.

Osnove istraživanja su činili empirijski podaci dobijeni iz dve populacije sportista. Istraživanjem su obuhvaćeni oni odrasli vrhunski sportisti koji su bili aktivni do 1990. godine (42 osobe), i vrhunski sportisti koji su aktivni u toku 2005. godine (52 osobe). Korisne izvore informacija su značili i podaci koji su intervjuisanjem dobijeni od roditelja, rodbine i bračnih drugova, vrhunskih sportista. Iz svih podataka koje smo dobili u toku ovog istraživanja, za prezentaciju naslovnog sadržaja ovog rada, koristili smo samo relevantne podatke, one koji su se odnosili na problematiku nastavka školovanja vrhunskih sportista. Istraživački pristup, koji je primenjen u ovom radu, nastoji da problem razvoja sporta postavi u široki okvir interdisciplinarnе konceptualizacije u kojoj je moguće sagledavanje različitih realnih dimenzija procesa usmeravanja razvoja sistema sportova u našoj aktuelnoj situaciji. Celokupni postupak statističke analize usmeren je ka testiranju hipoteze kojom se proveravaju relacije u formulisanom modelu razvoja vrhunskih sportista.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

3.1. Društvene karakteristike vrhunskih sportista

Sportske grane na osnovu društvenog prestiža predstavljaju strukturu hijerarhije, u kojoj se sportovi snage i ekipni sportovi nalaze na nižim nivoima, dok se individualni sportovi, i sportovi koji zahtevaju visoko tehničko znanje i značajnu količinu vremena angažovanosti, nalaze se na gornjim nivoima. Rangiranje sportskih grana verno odslikava društvenu hijerarhiju. U pogledu sportske karijere značajni faktor opredeljenja predstavljaju materijalni i nematerijalni resursi porodice sportista. Materijalne mogućnosti, društveno poreklo, društveno specifične vrednosti i potrebe u velikoj meri određuju početak bavljenja sportom, mo-

gućnost prestanka bavljenja sportom, izbor sportske grane i nastavak bavljenja sportom.

Tabela 1: ŠKOLSKA SPREMA RODITELJA (u procentima)

	Do 1990. godine	Posle 1991. godine
Osnovna škola/trogodišnja škola	13,2 %	7,6 %
Gimnazija/četvorogodišnje škole	52,2 %	48,2 %
Fakultet/više škole	34,6 %	44,2 %
Ukupno	100,00 %	100,00 %

Iz tabele vidimo da iz slojeva porodica sa nižom školskom spremom danas, nastaje manji broj vrhunskih sportista, prvenstveno zbog povećanih materijalnih izdataka, ali i zbog toga što je status vrhunskog sportiste prestao da važi, kao faktor društvene mobilnosti. Istovremeno zapažamo i to da se i porodice sa višom školskom spremom povlače iz vrhunskog sporta, jer sport više ni za njih ne predstavlja kanal društvene mobilnosti, a pojavile su se i alternativne mogućnosti društvenog prestiža.

Tabela 2: PROFESIONALNA DELATNOST RODITELJA (u procentima)

	Do 1990. godine	Posle 1991. godine
Intelektualni rad visokog nivoa	19,6 %	23,5 %
Intelektualni rad - ne rukovodioci	17,0 %	19,7 %
Intelektualni rad - službenici	24,1%	8,6 %
Lakši fizički rad	26,8 %	17,1 %
Težak fizički rad	7,3 %	4,2 %
Preduzetnici	5,2 %	26,9 %
Ukupno	100,00 %	100,00 %

Novina je da u periodu nakon promene režima, deca preduzetnika se u velikom procentu pojavljuju u takmičarskom sportu. Ovo se i moglo očekivati, s obzirom da crte ličnosti koje su potrebne u takmičarskom sportu – kao što su: samostalnost, prihvatanje rizika, dugoročno planiranje, prihvatanje nagrađivanja, nakon dužeg ulaganja – poklapaju sa crtama ličnosti koje se mogu usvajati u sferi preduzetništva. U raznim istraživanjima pronašli smo podatke da je povećani broj sportista iz porodica sa visokim stepenom obrazovanja prouzrokovan pojavom roditelja koji su se i sami bavili sportom u mladosti. Inače „intelektualno“ poreklo više predstavlja smetnju, nego prednost, na planu stizanja u sferu takmičarskog sporta. Inteligencija, koja nije privržena sportu, povlači se iz takmičarskog sporta, jer se u visokokulturnim sredinama takmičarski sport ocenjuje negativno. Ovome je svakako doprinela negativna propaganda protiv vrhunskog sporta u zadnjim godinama, zbog afera u vrhunskom sportu (doping, prevremena smrt mladih sportista, novčane malverzacije na štetu sportista).

Tabela 3: SPORTSKA KULTURA U PORODICAMA SPORTISTA (u procentima)

	Do 1990. godine	Posle 1991. godine
Niko se iz porodice nije bavio sportom	10,6 %	6,2 %
Jedan ili više članova porodice se bavio sportom iz hobija	46,7 %	32,2 %
Jedan ili više članova porodice se bavio takmičarskim sportom	40,6 %	51,2 %
Jedan ili više članova porodice se bavio vrhunskim sportom	2,1 %	10,4 %
Ukupno	100,00 %	100,00 %

Podaci iz istraživanja svedoče, da je u zadnjih petnaest godina značajno povećan uticaj sportske prošlosti roditelja prilikom opredeljivanja dece ka takmičarskom sportu. Ovo se naročito jasno može primetiti na opredeljivanju prema kajaku, rvanju i atletici, gde su deca svoje odluke donela na inicijativu svojih roditelja. Činjenica, da se broj onih članova iz porodice sportista, koji se uopšte ne bave sportom, prepolovio, a broj onih članova porodice koji su se bavili vrhunskim sportom duplirao, ukazuje na promene koje će tek doneti svoje rezultate u budućnosti. Sve to svedoči o značajnoj samoreprodukciji sportskog sveta, i postoje znakovi da će se ta tendencija nastaviti i u budućnosti, jer sportisti nakon završetka karijere vrhunskog sportiste, kao roditelji, svesno usmeravaju svoju decu prema takmičarskom sportu.

3.2. Šansa za daljim nastavkom školovanja

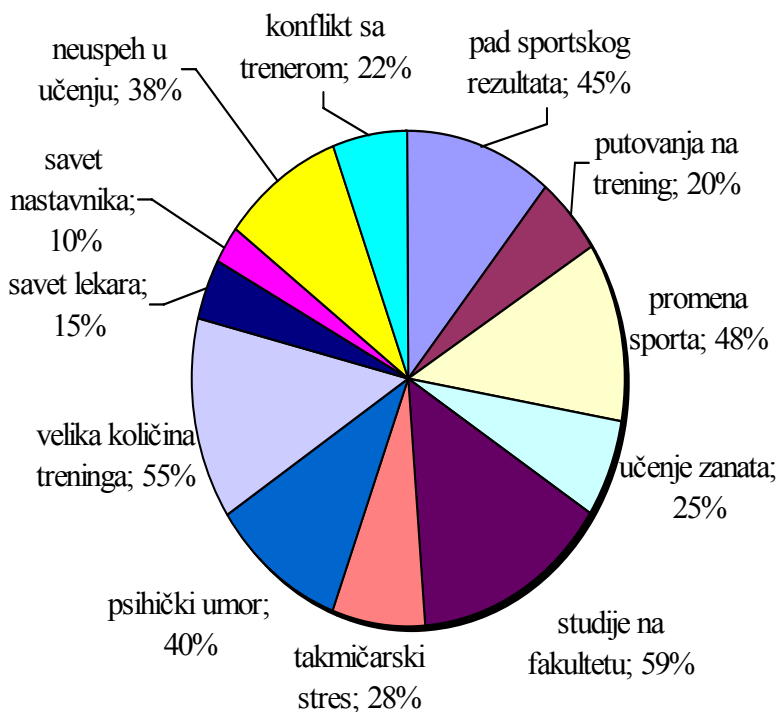
Dilema ili-ili, vrhunski sport ili nastavak školovanja javlja se kao prinuda na nivou percepcije, a iza vrednovanja mogućnosti ne nalaze se stvarne promene. Veoma je važno dati odgovore na pitanje: "Zbog čega masovno napuštaju sport, oni mladi sportisti koji bi prema svojim predispozicijama uskoro mogli da postanu istaknuti vrhunski sportisti?" Dobili smo podatak da završavanje srednjeg ili visokog obrazovanja kod sportista, danas sve više pokazuje kašnjenje u završavanju studija (u proseku dve godine), u odnosu na period od pre deset godina. Glavni razlozi za takvo stanje se nalaze svakako u neefikasnoj saradnji između sportskih klubova i školskih institucija. Ispunjavanje školskih obaveza najviše sprečava krutost sistema srednjoškolskog školovanja. Na nivou osnovne, ali i srednje škole postavljena je obaveza usvajanja gradiva na osnovu plana i programa, kao i propisa o pohađanju nastave. Sve to veoma opterećuje mlade sportiste, jer dnevna dva treninga i putovanja krajem, ali i u toku nedelje, veoma često stavljaju sportiste u situaciju izbora školovanja ili sporta. Za pripadnike srednjeg sloja stanovništva nastavak školovanja je ujedno i mogućnost sačuvanja određenog položaja u društvu (Bourdieu 1985). Kao garant sačuvanja određenog položaja u društvu, danas se označava povećanje vremena za visokokulturne aktivnosti, kao što su učenje jezika, temeljno pripremanje za budući životni poziv ili studiranje na visoko prestižnim fakultetima. Sportska karijera nasuprot, deluje u sasvim suprotnom pravcu, jer se egzistencijalni planovi poput završetka školovanja, ostvaruju sa izvesnim

zakašnjenjem, a najčešće tek nakon završetka sportske karijere. Roditelji koji pripadaju srednjem sloju stanovništva, često prosuđuju da sportska karijera njihovog deteta ne obećava toliki uspeh, da bi se isplatio završetak školovanja koji obezbeđuje egzistenciju u civilnoj sferi, odlagati do završetka sportske karijere. Roditelji, sportista, koji su pred završetkom srednje škole, upoređuju materijalne obaveze, prednosti i nedostatke koje donosi takmičarski sport. Konačna odluka ne proizilazi samo iz školskog uspeha, nivo aspiracije za daljim školovanjem najčešće određuje kulturni nivo porodice. U pozadini odluke o napuštanju takmičarskog sporta markantno stoji gubitak, društvenog prestiža vrhunskih sportista, a pre svega sumnja u materijalni napredak.

3.3. Razlozi napuštanja takmičarskog sporta

Promene u finansiranju sporta, nestajanje preduzeća koja su sportiste stavljale na platni spisak, gašenje do juče poznatih i uspešnih sportskih klubova, stvorile su novu situaciju u kojoj samo najuspešniji sportisti mogu sebi obezbediti životnu egzistenciju, bilo pomoću stečenog materijalnog kapitala, bilo iz sportom stečenog društvenog kapitala koji mogu na neki način konvertovati u materijalni kapital.

Grafikon 1: Tipični razlozi napuštanja takmičarskog sporta

Posmatrajući razloge napuštanja takmičarskog sporta, primećujemo da se najviše ističe, razlog studiranja na fakultetu (59%), koji je očito suprotan karijeri vrhunskog sportiste. Velike vremenske obaveze u odnosu na treniranje i takmičenje (55%), također se ističu kao značajan razlog napuštanja takmičarskog sporta. Pad sportskog rezultata (45%), i promena sportske grane (48%), su razlozi koji u velikom procentu utiču na sportiste da napuste takmičarski sport i da se odreknu karijere vrhunskog sportiste. Upravo sportske grane koje smo obuhvatili istraživanjem (atletika, kajak, rvanje) još nisu krenule stazama profesionalizma i njihova tržišna vrednost je mala. Navedeni sportovi, samo uspehe na međunarodnim takmičenjima, honoriraju materijalno, i samo budućnost osvajača medalja se može smatrati donekle obezbeđenom. Iz podataka istraživanja saznali smo i to, da veliku većinu vrhunskih sportista izdržavaju roditelji, a samo mali procenat sportista obezbeđuje svoju egzistenciju iz stipendija. Stipendije su, znamo veoma dobro, zavisne od sportskih rezultata i rezultatski neuspeh povlači za sobom smanjenje iznosa ili gubitak stipendije.

4. ZAKLJUČAK

Razumevanje školske sredine i njene „strategije“ izražene stihijnim socijalizacionim efektima druženja vrhunskih sportista sa vršnjacima, može se osloniti na činjenicu o sistemskoj izolaciji škole od vrhunskog sporta. Strategija razvoja vrhunskih sportista ne nalazi oslonac i podršku u školskim sportskim strategijama, jer škola, kao institucija nema razvoj sporta kao postavljeni cilj a nema ni potrebnu infrastrukturu za realnu logističko–operativnu podršku takvog razvoja. Kao potvrda takvog stanja može da posluži varijabla Tip3 koja meri dinamiku razvoja vrhunskih sportista koji su bili ili su i sada uključeni u školski sistem. Ova varijabla omogućuje klasifikaciju ispitanika, koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem na tri približno brojne skupine:

Tabela 4: Slika o budućem razvoju vrhunskih sportista

1.	Nazadovanje	$i > j$	33.44 %
2.	Stagnacija	$i = j$	36.09 %
3.	Napredovanje	$i < j$	30.46 %

U ovom istraživanju pokušali smo da ukažemo na značaj, sportu naklonjene mikrosredine, na relativno veliku ulogu porodice u procesu usmeravanja dece ka sportu i u donošenju odluke prilikom izbora karijere vrhunskog sportiste ili nastavka školovanja. Uključivanje dece u takmičarski sport dešava se na inicijativu roditelja sa visokim kulturnim pokazateljima, a u pozadini te odluke nalaze se težnje ka unapređenju zdravlja, mogućnost harmoničnog telesnog razvoja, i mogućnost da se preko sporta utiče na razvoj pozitivnih crta ličnosti. Iz rezultata is-

traživanja ipak otkrivamo da ti isti roditelji veoma retko motivišu svoju decu da se u odraslom dobu bave vrhunskim sportom. Upravo kod sportskih grana (atletika, rvanje, kajak), koje smo obuhvatili istraživanjem, nakon završavanja srednje škole, a u interesu daljeg, uspešnog, školovanja na fakultetima, dolazi do istupanja sportista iz takmičarskog sporta i prelazi se na sportske aktivnosti nižeg stepena, koji zahtevaju manje vremena, ili ređe, na rekreativni sport.

5. LITERATURA

1. EC Studies on Education through Sport-Lot, (2004), *PMP in Partnership with the Institute of Sport and Leisure Policy*, Loughborough University and Partner Institutions
2. Horne, J, Tomlinson, A and Whanel, G, (1999) *Understanding Sport: An Introduction to the Sociological and Cultural Analysis of Sport*, London: E & FN Spon
3. Lepeš, J, (1995), *Stavovi učenika osnovne škole i njihovih roditelja prema vrednostima fudbala*, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad, Magistarski rad
4. Lepeš, J, (2004), *Institucionalni faktori razvoja sporta u Autonomnoj Pokrajini Vojvodina*, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad, Doktorska disertacija
5. Raič, A, (1995), *Sport, monopolni kapital i državna intervencija*, Savremenost, Novi Sad,
6. Scheinder, L,-Lysgaard, Svere, (1953), *The Deferred Gratification Pattern, A Preliminary Study*, American Sociological Review, 18,pp 140-149.

FIRST-CLASS SPORT OR CONTINUATION EDUCATION

In this investigation, we studied the chances of the first-class sportists for continuing their schooling after finishing the secondary education. The inquired samples were the wrestlers, kayakers and athletes in the Tisa region, on the North of Vojvodina. We analyzed the way of bringing in accordance the obligations that bring the going in for sport on one hand and the obligations of schooling on academies and universities on the other hand. We took as our main target to find out the causes which result is either stopping going in for first-class sports or continuing the education. The results of these investigations show that the first class sportists are more interested in to continue the education, and by broadening of faculty education net it can be noticed the increase of chance that the first-class sportists continue schooling successfully. Parallel going in for sports and education is chosen mainly when they start secondary education between the ages of 15 and 17. We tried to point the microenvironment in our investigation which is very inclined for sport and so it directly instructs to take part in competition sports. We emphasize also the role of relative independency of the family by bringing decision in the relations of first-class sport and continuation of education.

Key words: Vojvodina, sport branches, socially movable, social status.